

УДК 331.5:332.1(477)

Карпенко А.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом і економіки праці
Запорізького національного технічного університету***ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ****HUMAN DEVELOPMENT ASSESSMENT OF ZAPORIZHZHYA REGION****АНОТАЦІЯ**

У статті виконано порівняльну характеристику підходів до оцінки людського розвитку на регіональному рівні за інтерпретацією Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи й Державного комітету статистики України. Розраховано індекс регіонального людського розвитку Запорізької області, який дає узагальнюючу характеристику наявних переваг та проблем регіону. Визначено можливості прийняття коректних рішень у галузі вдосконалення державної соціально-економічної політики в регіональному розрізі.

Ключові слова: регіон, людський потенціал, розвиток, оцінка, індекс регіонального людського розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье выполнена сравнительная характеристика подходов к оценке человеческого развития на региональном уровне с интерпретацией Института демографии и социальных исследований им. М.В. Птухи и Государственного комитета статистики Украины. Рассчитан индекс регионального человеческого развития Запорожской области, который дает обобщающую характеристику имеющихся преимуществ и проблем региона. Определены возможности принятия корректных решений в области совершенствования государственной социально-экономической политики в региональном разрезе.

Ключевые слова: регион, человеческий потенциал, развитие, оценка, индекс регионального человеческого развития.

ANNOTATION

This article gives a comparative description of approaches to human development assessment at the regional level, for the Institute of demography and social studies interpretation of them. M. S. Ptukha and the State statistics Committee of Ukraine. The calculated regional human development Zaporozhye region index which gives a General description of available benefits and region problems. The determined possibility of making correct decisions in the field of improvement of the state socio-economic policy in the regional context.

Keywords: region, human capacity development, assessment, regional index of human development.

Постановка проблеми. Важливою умовою сучасного розвитку економіки кожної країни та її регіонів є ефективне формування та використання людського потенціалу, оскільки саме людський чинник здатний за сучасного типу господарювання забезпечити суспільний розвиток. Тобто в умовах глобалізації та загострення конкуренції основою лідерства є забезпечення людського розвитку, що визначає здатність до розробки та запровадження новітніх технологій, створення й використання інновацій, поширення інформаційних систем.

Ефективне управління людським розвитком ґрунтується на результатах моніторингу людського потенціалу, який виступає головним елементом у «концепції людського розвитку ПРООН» [1] й визнається обов'язковим компо-

нентом їх добробуту. Важливою складовою моніторингу є комплекс показників та підходи до їх виміру.

У світовій практиці набув поширення щорічний звіт з розвитку людства, що полягає у вивченні індексу людського розвитку за країнами світу, основними критеріями якого виступають: середня тривалість життя при народженні, рівень грамотності та рівень життя населення країн світу, який оцінюється через ВВП на душу населення, та інших вагомих показників. Тобто індекс людського розвитку дозволяє здійснювати моніторинг відповідного розвитку, оскільки виступає інтегрованою оцінкою цивілізованості країни та агрегує індекс очікуваної тривалості життя, освітній індекс та індекс ВВП на душу населення за паритетами національних валют.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній науці дослідження людського розвитку знайшли відображення в багатьох працях відомих вітчизняних науковців, серед яких В.М. Геєць, А.А. Гриценко, О.А. Грішнова, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, В.М. Новіков та ін. Вони неодноразово доводили місце та роль основних визначальних чинників людського розвитку, обґрунтовували найбільш повні показники та методичні підходи до оцінювання людського розвитку. Проте, в умовах постійних змін соціально-економічного стану України вимагає подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою роботи є оцінка людського розвитку регіону за різними методичними підходами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна приєдналася до програми людського розвитку з 1993 р. (була зроблена перша оцінка індексу людського розвитку за 1990 р.) та за період 1990-2012 рр. її індекс людського розвитку збільшився з 0,69 до 0,74 [2, с. 203-204; 3, с. 55]. Такий прогрес є неоднозначним, оскільки позиція в рейтингу суттєво не змінюється. Україна знаходиться на шляху до нарощування та формування людського потенціалу, проте всі спрямовані заходи мають фрагментарний характер, а динаміка досліджуваних показників не має однозначного тренду, оскільки присутня криза суспільних відносин, відсутня консолідація та взаємодія різних гілок влади, наукового, освітянського товариства, бізнесу й суспільних структур [3, с. 56].

В основу оцінювання людського потенціалу регіонів України покладено індекс людського розвитку, що був розроблений ПРООН і адаптований для України з урахуванням розширеної статистичної бази та регіональних особливостей. Індекс регіонального людського розвитку (ІРЛР) дає узагальнюючу характеристику диференціації наявних соціальних проблем регіону, концентруючи особливу увагу на сферу гідної праці, відтворення населення, соціальне середовище, комфортність життя, добробут та освіти. Тобто обчислення ІРЛР визначає прийняття коректних рішень у галузі вдосконалення державної соціально-економічної політики в регіональному розрізі.

Перша спроба розрахунку ІРЛР в Україні належить науковцям НАН України С.І. Пирожкову та О.С. Власюку, які в 1995 р. запропонували п'ятирівневу ієрархічну схему оцінки стану людського розвитку з використанням 32-х первинних показників, що віддзеркалювали 12 основних його характеристик: перебіг процесів відтворення; мобільність населення; зайнятість; стан здоров'я; духовність суспільства; розвиток науки; освіченість; розвиток інформаційних комунікацій; життєвий рівень; розвиток соціальної інфраструктури; правоохоронна діяльність; соціальний захист [4]. Однак, незважаючи на висвітлення забезпеченості людськими ресурсами, інтелектуального розвитку суспільства та соціально-правової захищеності дана методика не набула масового поширення та визнання.

У 2001 р. Держкомстатом разом із Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України було впроваджено методику розрахунку ІРЛР [5], адаптовану до національних умов, що почала щорічно використовуватись у вітчизняній практиці. Її застосування забезпечило обґрунтованість порівнянь соціально-економічного розвитку окремих регіонів України, визначення кожного регіону на універсальній шкалі, яка дозволила виконувати методологіч-

но коректні співставлення як за інтегральним індексом, так і за кожним з окремих аспектів людського розвитку.

Зміни в соціально-економічній ситуації в Україні та інформаційно-статистичному забезпеченні досліджень виступили основою для удосконалення діючої методики науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, оновлення якої було затверджено в 2012 р.

Нова Національна методика вимірювання регіонального людського розвитку [6] була направлена на вирішення недоліків попередньої (оптимізація кількості первинних показників, що об'єднані в 6 блоків; застосування як позитивних (стимуляторів), так і негативних (дестимуляторів) показників; визначення інтегральних ІРЛР на основі вагомості первинних показників для всіх областей України та АРК), що повинно було стати потужним генератором інноваційних ідей і кроків влади та громадянського суспільства в бік соціально-економічного прогресу й подолання бідності [7, с. 226] (табл. 1).

Отже, кількісні характеристики методик розрахунку ІРЛР в Україні за 1995-2001 рр. змінилися з 12 блоків (32 первинних показники) до 9 блоків (92 первинних показники), а в 2012 р. – до 6 блоків (33 первинних показники). Загалом ряд критеріїв та показників залишаються незмінними.

Застосування розрахунків ІРЛР в Україні дозволяє їх поділяти за рівнем розвитку та складати відповідні рейтинги, за якими можна виділити [9, с. 20-23]: 1) три групи – регіоні-лідери, регіони основної групи та регіони-аутсайди; 2) 5 груп – стабільні регіони (коливання рейтингів у середньому не перевищує 1), регіони, що тяжіють до стабільності (коливання рейтингів становлять у середньому від 1 до 4), регіони, рейтинги яких істотно поліпшились (не менше ніж на 4), регіони, рейтинги яких істотно погіршились (не менше ніж на 4); регі-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методик регіонального людського розвитку в Україні [8, с. 183]

Методика 2001 року			Методика 2012 року		
№	Назва блоку	Кількість показників у блоці	№	Назва блоку	Кількість показників у блоці
1	Демографічний розвиток	8	1	Відтворення населення	5
2	Стан та охорона здоров'я	10			
3	Соціальне середовище	11	2	Соціальне середовище	6
4	Умови проживання населення	20	3	Комфортне життя	6
5	Екологічна ситуація	6			
6	Матеріальний добробут населення	12	4	Добробут	5
7	Фінансування людського розвитку	8			
8	Розвиток ринку праці	9	5	Гідна праця	6
9	Рівень освіти населення	8	6	Освіта	5

они, ранги яких істотно змінювалися в різних напрямках.

Людський розвиток Запорізького регіону протягом 2008-2011 рр. за даними рядів динаміки інтегральної оцінки регіонального людського розвитку та відповідного розподілу рейтингових місць за регіонами України (табл. 2) має суперечливі тенденції. Область відноситься до регіонів основної групи, проте оскільки істотно змінювала свій рейтинг у різних напрямках також увійшла до 5 групи. За загальним ІРЛР за обома методиками регіон покращив свої позиції в загальному рейтингу, проте за даними Держкомстату ІРЛР знизився.

Порівняння ІРЛР та рангу Запорізького регіону в національному рейтингу свідчить, що за оцінкою Державного комітету статистики протягом 2008-2011 рр. він займав нижчі позиції, ніж за підрахунками експертів інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи.

Розрахунки ІРЛР за новою методикою здійснюються за дворівневою схемою (побудова індексів за окремими блоками показників, побудова інтегрального індексу) та за п'ятьма етапами (нормування показників, калібрація показників, визначення ваг показників у блоках, розрахунок індексу по кожному блоку показників, розрахунок інтегрального ІРЛР) [6, с. 13-15].

Різні підходи до нормування показників приводять до того, що оцінку регіонального людського розвитку в Україні можна виконати за двома розрахунками: інтерпретацією Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи (2012 р.) [6] і Державного комітету статистики України (2011 р.) [10]. Відмінність полягає в підрахунку та використанні різних числових діапазонів значень для оцінки індексу людського розвитку, а також і об'єктів дослідження (Держкомстат включає окремо ще м. Київ та м. Севастополь).

Розрахунок індексу регіонального людського розвитку (індекс регіонального людського потенціалу) для Запорізького регіону за 2012 рік з використанням двох вказаних різних підходів дозволить їх порівняти й оцінити більш виважено часткові індекси.

Порівняльний розрахунок представимо на прикладі показників блоку «Відтворення населення» Запорізького регіону (табл. 3), який формується під впливом складного комплексу різних чинників, здебільшого економічного й соціального характеру: сумарний коефіцієнт народжуваності; дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років); середня очікувана тривалість життя при народженні; ймовірність чоловіків та окремо жінок дожити від 20 до 65 років.

Найбільша питома вага в структурі часткового індексу за блоком згідно першого підходу має ймовірність дожиття жінок від 20 до 65 років, а найменша – дитяча смертність у віці до 5 років; за другим відповідно найбільша – середня очікувана тривалість життя при народженні, а найменша – ймовірність дожиття чоловіків від 20 до 65 років.

Наступні показники та часткові індекси (інших блоків) розраховуємо за аналогічною схемою та представимо в табличному вигляді.

Посилення соціальної напруженості в суспільстві обумовлено обмеженням можливостей значних верств населення в задоволенні їх потреб на охорону здоров'я, освіту, культуру. Це провокує погіршення фізичного, духовного та психічного здоров'я людей, розповсюдження таких негативних явищ, як злочинність, соціальне сирітство, а також соціальних хвороб. Відповідно блок «Соціальне середовище» характеризується такими показниками: коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення); кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного

Таблиця 2

Запорізька область у рейтингу основних регіонів України

Регіони	2008		2009		2010		2011	
	ІРЛР	Ранг	ІРЛР	Ранг	ІРЛР	Ранг	ІРЛР	Ранг
За даними Державного комітету статистики України								
Донецька	0,401	27	0,408	27	0,401	27	0,426	27
Запорізька	0,480	16	0,504	13	0,463	20	0,477	14
Київська	0,547	4	0,542	4	0,532	4	0,557	4
Луганська	0,421	26	0,433	26	0,428	25	0,434	26
Харківська	0,556	3	0,579	3	0,561	3	0,562	3
м. Київ	0,693	1	0,697	1	0,698	1	0,673	1
м. Севастополь	0,593	2	0,584	2	0,598	2	0,576	2
За даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи								
Донецька	3,6829	16	3,5772	19	3,6268	22	3,6980	19
Запорізька	3,6976	15	3,7229	13	3,7482	11	3,9314	7
Київська	3,9447	3	3,8338	6	3,9163	4	3,9395	6
Луганська	3,5708	20	3,5454	20	3,6393	20	3,6928	20
Харківська	3,9710	2	3,9409	4	3,9658	2	4,0869	1

Складено на основі [8, с. 313-314; 9, с. 27-35]

Таблиця 3
Порівняльний розрахунок показників
блоку «Відтворення населення»
Запорізького регіону за 2012 рік

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Пугухи (I підхід)	Державна служба статистики України (II підхід)
Здійснено нормування показників за блоком:	
$z_{ij} = \frac{1,46}{2,1} = 0,6952$	$z_{ij} = \frac{1,46-1,22}{1,91-1,22} = 0,348$
$z_{ij} = \frac{1,6}{2,5} = 0,6400$	$z_{ij} = \frac{2,90-2,50}{2,09-1,70} = 0,333$
$z_{ij} = \frac{71,4}{82,0} = 0,8707$	$z_{ij} = \frac{71,4-68,71}{72,82-68,71} = 0,655$
$z_{ij} = \frac{0,5768}{0,7500} = 0,7691$	$z_{ij} = \frac{0,5768-0,5500}{0,6411-0,5500} = 0,294$
$z_{ij} = \frac{0,8300}{0,9500} = 0,8737$	$z_{ij} = \frac{0,8300-0,7858}{0,8776-0,7858} = 0,514$
Проведемо калібрацію показників та виконаємо розрахунок структури представлення кожного показника в індексі блоку для регіону:	
$b_{ij} = \frac{0,6952}{3,8487} = 0,1806$	$b_{ij} = \frac{0,348}{2,144} = 0,023$
$b_{ij} = \frac{0,6400}{3,8487} = 0,1663$	$b_{ij} = \frac{0,333}{2,144} = 0,030$
$b_{ij} = \frac{0,8707}{3,8487} = 0,2262$	$b_{ij} = \frac{0,655}{2,144} = 0,087$
$b_{ij} = \frac{0,7691}{3,8487} = 0,1998$	$b_{ij} = \frac{0,294}{2,144} = 0,030$
$b_{ij} = \frac{0,8737}{3,8487} = 0,2270$	$b_{ij} = \frac{0,514}{2,144} = 0,039$
Розраховуємо середнє значення показника структури за кожним показником:	
$\bar{b}_{ij} = \frac{0,1806+0,1663+0,2262+0,1998+0,2270}{5} = 0,04$	$\bar{b}_{ij} = \frac{0,023+0,030+0,087+0,030+0,039}{5} = 0,0083$
Розраховуємо середнє значення показника структури для кожного блоку:	
$\bar{b}_i = \frac{0,04}{5} = 0,008$	$\bar{b}_i = \frac{0,008}{5} = 0,0017$
Розраховуються калібрувальні коефіцієнти для кожного показника:	
$c = \frac{0,008}{0,04} = 0,2$	$c = \frac{0,0017}{0,0083} = 0,2$
Розраховуються відкалібровані значення нормованих показників:	
$z_{ij}^c = 0,6952 * 0,2 = 0,1390$	$z_{ij}^c = 0,348 * 0,2 = 0,069$
$z_{ij}^c = 0,6400 * 0,2 = 0,1280$	$z_{ij}^c = 0,333 * 0,2 = 0,067$
$z_{ij}^c = 0,8707 * 0,2 = 0,1741$	$z_{ij}^c = 0,655 * 0,2 = 0,131$
$z_{ij}^c = 0,7691 * 0,2 = 0,1538$	$z_{ij}^c = 0,294 * 0,2 = 0,059$
$z_{ij}^c = 0,8737 * 0,2 = 0,1747$	$z_{ij}^c = 0,514 * 0,2 = 0,103$
Індекс по блоку показників розраховуємо за формулою:	
$I = 0,1390+0,1280+0,1741+0,1538+0,1747 = 0,7697$	$I = 0,069+0,067+0,130+0,058+0,102 = 0,429$

Розраховано на основі [6; 10; 11]

туберкульозу (на 100 тис. населення); кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму й алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення); кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років); коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, наро-

джених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку); кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення) (табл. 4).

Найбільша та найменша частка у формуванні структури індексу за блоком згідно першого підходу – це відповідно кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. населення та чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а згідно другого підходу – відповідно кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму й алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин та коефіцієнт злочинності.

Комфортність проживання характеризується рівнем забезпеченості та благоустрою житла, його комфортності, доступом населення до мережі об'єктів соціальної інфраструктури, розвитком соціальної інфраструктури (надання максимальній кількості мешканців регіону благ і послуг високої якості) та станом навколишнього природного середовища, а саме: забезпеченість житлом у міських поселеннях (загальна площа на 1 особу); питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості; питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою в сільській місцевості; інтегральний показник стану навколишнього середовища; планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення); обсяг реалізованих населенню послуг (на 1 особу).

За першим підходом найбільший внесок у формування структури індексу за блоком «Комфортне життя» здійснює питома вага квартир, будинків, обладнаних газопостачанням або підлоговою електроплитою в сільській місцевості, а найменшу – обсяг реалізованих населенню послуг, у розрахунку на одну особу; за другим відповідно – рівень забезпеченості житлом у міських поселеннях та інтегральний показник стану навколишнього середовища.

За блоком «Добробут» проаналізовані такі показники: рівень бідності за відносним критерієм (питома вага населення, чиї еквівалентні сукупні витрати не перевищують 75% медіанного рівня); питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість; кількість мінімальних продуктових кошиків, які можна придбати на середньодушовий дохід; валовий регіональний продукт (на 1 особу); питома вага домогосподарств, які мають всі товари тривалого користування базового набору (телевізор, холодильник, пральна машина).

За першим підходом найбільша питома вага у формуванні структури індексу належить домогосподарствам, які мають всі товари тривалого користування базового набору, а найменша – питома вага населення, чиї еквівалентні

сукупні витрати не перевищують 75% медіанного рівня; за другим підходом відповідно – питома вага населення, чії еквівалентні сукупні витрати не перевищують 75% медіанного рівня та значення валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу.

Зайнятість, є однією з головних характеристик людського розвитку в регіоні. Рівень зайнятості характеризує ступінь використання працюючого населення в сфері суспільно корисної праці й виступає індикатором стимулів людського розвитку в сфері праці. Для характеристики блоку «Гідна праця» були відібрані та розраховані такі показники: рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років); рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років); частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів; частка працівни-

ків, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам; співвідношення середньої та мінімальної заробітної плати, одиниць; рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні).

Значний вплив на формування індексу за блоком «Гідна праця» за першим підходом має рівень зайнятості, тобто частка зайнятих серед населення віком 18-65 років, а за другим – рівень безробіття, найменший вплив відповідно – частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам та рівень зайнятості населення.

Освіта населення, за результатами факторного аналізу, здійснює найбільш помітний вплив на рівень людського розвитку регіону, тому регіональна варіація за цією ознакою має важливе значення не тільки для пояснення ситуації,

Таблиця 4

Стандартизовані значення показників та частковий індекс за блоком «Соціальне середовище» Запорізького регіону за 2012 р.

Показники	Значення показника						Сума, середнє
Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи (I підхід)							
Z_{ij}	0,2587	0,5755	0,5225	0,2549	0,5263	0,2642	$\sum z_{ij} - 2,4021$
b_{ij}	0,1077	0,2396	0,2175	0,1061	0,2191	0,1100	$\bar{b}_{ij} - 0,04; \bar{b}_{i} - 0,007; c_{ij} 0,17$
z_{ij}^c	0,0431	0,0959	0,0871	0,0425	0,0877	0,0440	$I_i - 0,4004$
Державний комітет статистики України (II підхід)							
Z_{ij}	0,124	0,649	0,779	0,313	0,772	0,268	$\sum z_{ij} - 2,0904$
b_{ij}	0,009	0,049	0,048	0,018	0,019	0,013	$\bar{b}_{ij} - 0,06; \bar{b}_{i} - 0,01; c_{ij} 0,167$
z_{ij}^c	0,021	0,108	0,130	0,052	0,129	0,044	$I_i - 0,484$

Розраховано на основі [6; 10; 11]

Таблиця 5

Фактичні та розраховані значення часткових індексів ІРЛР Запорізького регіону

Роки	Блоки						ІРЛР
	Відтворення населення	Соціальне середовище	Комфортне життя	Добробут	Гідна праця	Освіта	
Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи (I підхід)							
2008	0,7290	0,3529	0,5138	0,6747	0,6576	0,7701	3,6976
2009	0,7622	0,3680	0,5135	0,6901	0,5877	0,8014	3,7229
2010	0,7573	0,3838	0,5182	0,7088	0,5721	0,8080	3,7482
2011	0,7827	0,3851	0,5213	0,8021	0,5928	0,8475	3,9314
2012 (розрахунок)	0,7697	0,4004	0,6754	0,6872	0,5729	0,8113	3,9169
2012/2008	105,6	113,5	131,5	101,9	87,1	105,3	105,9
Державний комітет статистики України (II підхід)							
2008	0,361	0,401	0,355	0,523	0,544	0,490	0,480
2009	0,308	0,418	0,343	0,572	0,676	0,505	0,504
2010	0,286	0,415	0,343	0,442	0,620	0,526	0,463
2011	0,333	0,428	0,336	0,592	0,599	0,480	0,477
2012 (розрахунок)	0,429	0,484	0,538	0,700	0,702	0,538	0,627
2012/2008	118,8	120,7	151,5	133,8	129,0	109,8	130,6

Складено та розраховано на основі [6; 8, с. 313-314; 9, с. 27-35; 10; 11]

що склалася, а передусім для формування ефективної стратегії розвитку регіону. Зрушення за блоком «Освіта» спричинені такими показниками: чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3-5 років; охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6-18 років); частка осіб із освітою не нижче рівня «базова вища» серед населення 25 років і старше; середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років; середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах).

Значний вплив на формування індексу за блоком «Освіта» за першим підходом має рівень охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку, а за другим – середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, найменший вплив відповідно – частка осіб із освітою не нижче рівня «базова вища» серед населення 25 років і старше та охоплення загальною середньою освітою дітей віком 6-18 років.

Усі отримані результати розрахунків ІРЛР по блокам за двома підходами представимо в таблиці 5.

Отже, за 2008-2012 рр. відбулося зростання ІРЛР Запорізького регіону на 5,9% (або 0,2193) за першим підходом та на 30,6% (або 0,147) за другим, а середньорічне зростання склало відповідно 1,2% та 6,1%.

Найкращі результати в Запорізькому регіоні продемонстровано у вищій освіті та забезпеченні комфортних умов проживання, що пояснюється переважно високими кількісними показниками, а найгіршими залишаються охорона здоров'я та початкова освіта, до того ж вони продовжують погіршуватися. Крім того, регіон характеризується низьким рівнем охоплення та якістю початкової освіти; високим рівнем захворюваності на туберкульоз; порівняно високим показником дитячої смертності; низькою очікуваною тривалістю життя при народженні; зниженням ефективності ринку праці та зайнятості.

Висновки. Оновлення методики дослідження ІРЛР в Україні за умови співпраці науковців ІДСД ім. М.В. Птухи та фахівців Державної служби статистики України забезпечило удосконалення її згідно зміни соціально-економічних умов наступним: крім кількісних були додані якісні первинні показники, введено ряд узагальнюючих показників, зменшилась кількість показників переважно за рахунок дублюючих або непрямих, застосовано як позитивні дані розвитку (стимулятори), так і негативні показники (дестимулятори), з'явилась можливість виміряти прогрес людського розвитку, оскільки остаточним результатом підрахунків є виведення єдиного інтегрального ІРЛР, який враховує вагомість окремих первинних показників.

Розрахований ІРЛР Запорізької області, який дає узагальнюючу характеристику наявних переваг та проблем регіону, за 2008-2012 рр. збільшився на 5,9%, що в середньому за рік становить 1,2% (за першим підходом) та на 30,6%, у

середньому – 6,1% (за другим підходом). Кількісні значення складових цього індексу певною мірою відображають ефективність діяльності органів державної влади щодо людського розвитку Запорізького регіону й виступають основою для визначення його ключових проблем та пріоритетних напрямів розвитку. Загалом отримане позитивне зростання ІРЛР переважно досягнуто в регіоні, як і в цілому по Україні за інерцією, що вимагає активізації використання людського потенціалу шляхом ефективного управління його розвитком органами державної влади та місцевого самоврядування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Human Development Report 1990 [Електронний ресурс]. – N. Y.: Oxford University Press, 1990. – 116 p. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org>.
- Карпенко А.В. Рівень людського розвитку в Україні / А.В. Карпенко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка. – Мелітополь: Люкс, 2012. – № 1(17). – С. 201-210.
- Карпенко А.В. Можливості людського потенціалу України до інноваційного розвитку / А.В. Карпенко // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія «Економічні науки». – 2014. – Т. 16. – № 3(60). – Ч. 5. – С. 47-57.
- Власюк О.С. Індекс людського розвитку: досвід України / О.С. Власюк, С.І. Пирожков; Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: ПРООН, 1995. – 84 с.
- Спільна Постанова Колегії Держкомстату України та Президії НАН України від 05.04.2001 р. та 14.03.2001 р. № 186/76 «Методика вимірювання людського розвитку регіонів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/sp/sp_04.pdf.
- Методика вимірювання регіонального людського розвитку / Міністерство економічного розвитку й торгівлі України. Державна служба статистики. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2012. – 50 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/public.html#>.
- Саричев В.І. Індекс людського розвитку: проблеми вимірювання на національному та світовому рівнях / В.І. Саричев, Г.Ю. Єлісєєва // Бізнес-Інформ. – 2014. – № 2. – С. 220-227.
- Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: колективна монографія / відп. за випуск Л.М. Черненко, О.В. Макарова, за ред. Е.М. Лібанової. – У 2-х томах. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 436 с.
- Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень / Відп. за випуск І.В. Калачова. – Державний комітет статистики України. – К., 2011. – 45 с.
- Методика вимірювання людського розвитку регіонів України (затверджена постановою колегії Держкомстату та Президії НАН України від 14.03.2011 № 76) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/sp/sp_04.pdf.
- Статистичний щорічник Запорізької області за 2012 рік / За ред. В.П. Головешка; відп. за випуск Г.Ф. Песочина. – Головне управління статистики в Запорізькій області. – Запоріжжя, 2013. – 482 с.